

**ЮХНОВСЬКИЙ
Ігор Рафаїлович** —
академік НАН України,
радник Президії НАН України,
почесний директор Інституту
фізики конденсованих систем
НАН України

«СУВЕРЕН НАЦІЇ – ЛЮДИНА СВІДОМО САМООБМЕЖЕНА, ЇЇ СЛОВА І ДІЇ СПРЯМОВАНІ НА БУДІВНИЦТВО СВОЄЇ ДЕРЖАВИ»

Шановні Президенти України – Леоніде Макаровичу, Леоніде Даниловичу, Вікторе Андрійовичу! Шановне панство!

Мене просили розповісти про події 25-річної давнини, які відбувалися в період від початку серпневого путчу до моменту проголошення незалежності України.

19 серпня вдосвіта надійшло повідомлення про створення в Москві так званого Державного комітету з надзвичайного стану, або російською – *Государственного комитета по чрезвычайному положению, ГКЧП*, а о дев'ятій ранку українське радіо передало новину про ізоляцію Президента М.С. Горбачова і перехід влади до ГКЧП. Мушу зазначити, що радіо і телебачення в Україні відразу ж стали на бік путчистів. Крім того, воєнні коменданти Києва, Львова та інших великих міст зібрали у себе керівників усіх військових частин і установ та сказали їм підтримувати ГКЧП.

О дев'ятій годині генерал армії Варенников, колишній головкомандувач Сухопутних військ, прибув до Президії Верховної Ради України. З ним були ще два генерали, а також Костянтин Масик і Станіслав Гуренко. Вони зайшли до Голови Верховної Ради Леоніда Макаровича Кравчука, в якого, мушу визнати, для захисту не було нічого. Навіть пістолет у шухляді в сейфі не допоміг би, оскільки його охороною опікувалися співробітники КДБ.

Після того як генеральська делегація пішла, до Леоніда Макаровича зайшли представники Народної ради і громадських рухів з тим, щоб запропонувати спільні дії для виступу проти перевороту. Народна рада була тоді парламентською опозицією, а я був її головою, і ми протистояли комуністичній більшості у Верховній Раді, якою командував Олександр Мороз.

Ми вимагали від Голови Верховної Ради не визнавати ГКЧП, але Л.М. Кравчук нам відповів, що в Україні все спокійно і нічого не потрібно поки що робити. Ситуація в республіці дійсно

Виступ І.Р. Юхновського

була спокійною, ніяких особливих подій не відбувалося.

У ніч з 20 на 21 серпня у Москві почалася спроба штурму будинку Верховної Ради СРСР. Там були заблоковані Борис Єльцин та інші депутати. Мушу визнати, що у ті дні саме Єльцин і його група відігравали основну визвольну роль у масштабі всього Радянського Союзу. Ми звернулися до Л.М. Кравчука з пропозицією скликати термінове засідання Верховної Ради і висловити нашу підтримку Борису Єльцину, але він вирішив почекати до ранку. Наступного дня він зажадав від нас 150 підписів депутатів для проведення позачергового засідання. Депутати Верховної Ради, члени Народної ради Лариса Скорик, Катерина Завадська і Володимир Крижанівський упродовж дня збирають список із прізвищами 151 депутата. Свої підписи поставили не лише члени Народної ради, а й деякі представники комуністичної більшості.

22 серпня опівдні розпочалося засідання Президії Верховної Ради, на якому після бурхливого обговорення 14 голосами з 26 збори Верховної Ради було призначено на суботу 24 серпня. Тоді ж домовилися й про регламент— основну доповідь робить голова Верховної Ради Леонід Макарович Кравчук, Олександр Мороз виступає від імені комуністичної більшості, а я — від імені опозиції, Народної ради, яка в той час налічувала 125 депутатів. Обговорили також, скільки хвилин кожен з нас мав виступати.

І ось, 24 серпня о десятій годині відкривається засідання Верховної Ради. Домовленості відразу порушуються, бо Кравчук вимагає для доповіді дві години і ще дві години — для відповідей на запитання, тобто на виступи інших депутатів, обговорення і прийняття постанови залишається тільки дві післяобідні години. Зрозуміло, що ситуація у Верховній Раді ставала критичною.

Однак якщо в перші дні після путчу центром тяжіння всіх подій залишалася Москва, то вже 24 серпня під стінами Верховної Ради вирувало ціле море нової України, тисячі людей чекали результатів засідання Парламенту.

Виступи Леоніда Макаровича Кравчука і Олександра Мороза були ґрунтовними, виваженими, але все ж таки дуже обережними. Народна рада запропонувала інший шлях, фактично той, яким йшла група Бориса Єльцина. По-перше, це декомунізація України, яка має розпочатися з департизації підприємств, установ, армії, КДБ, МВС, апарату Верховної Ради, апарату уряду тощо. При цьому люди спокійно залишаються на своїх робочих місцях, отримують свою зарплату, але виходять зі складу Комуністичної партії України та СРСР. По-друге, проголошення незалежності Української держави. І, по-третє, підтвердження проголошення незалежності України проведенням всенародного референдуму разом із виборами Президента. Мушу сказати, що напередодні засідання апарат Верховної Ради відмовився роздрукувати ці пропозиції для занесення їх до протоколу, і ми самі роздрукували 450 екземплярів у приватній друкарні та роздали їх депутатам.

Ми розуміли, що тільки незалежність, одержана шляхом референдуму, є справжньою незалежністю. На референдум у моїй доповіді пропонувалося винести такі питання:

1. Чи хочете ви, щоб Україна була незалежною демократичною державою?
2. Чи хочете ви, щоб були проведені дострокові вибори Рад разом з виборами Президента республіки?

Маю визнати, що ці пропозиції сприймалися неоднозначно, навіть не всі члени Народної

ради їх підтримували, багато було побоювань, що за них не проголосують.

Левку Лук'яненку було доручено підготувати проект постанови про проголошення незалежності і він мав його оголосити під час засідання, але він так далеко стояв у черзі на виступ, що його шанси потрапити на трибуну Верховної Ради були мізерними. Тоді Володимир Яворівський, черга якого на виступ вже підходила, зачитав текст цього документа. Верховна Рада не проголосувала за проект, підготовлений Левком Лук'яненком. Тоді Леонід Макарович оголосив перерву, створив узгоджувальну комісію під керівництвом Дмитра Павличка. Результатом став інший проект постанови, який розпочинався такими словами: «Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР...» і далі «...Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує незалежність України та створення самостійної української держави — УКРАЇНИ».

Це був абсолютно правовий акт. Право республіки на самовизначення було зафіксовано і в Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки, і в Конституції Союзу Радянських Соціалістичних Республік — ст. 72. «За кожною союзною республікою зберігається право вільного виходу з СРСР». Тобто незалежність Україні ніхто не дарував, це зробила Верховна Рада, прийнявши Акт проголошення незалежності України. В Акті також було зафіксовано, що Україна є спадкоємицею Української Радянської Соціалістичної Республіки — «територія України є неподільною і недоторканою». І якщо зараз Російська Федерація зазіхає на цю територію, вона таким чином порушує правові норми, закладені в Конституції СРСР, а отже, не може претендувати на правонаступництво Радянського Союзу.

Шановні друзі! Не буду приховувати, всі ми тоді побоювалися за результати референдуму, але все вийшло добре. Від Народної ради було аж четверо кандидатів на посаду президента України, і всі вони агітували за незалежність держави. Леонід Макарович, зі свого боку, та-

кож був кандидатом у президенти і також активно агітував за незалежність. Таким чином усі основні політичні сили підтримували Акт проголошення незалежності України, і ви знаєте результати референдуму — понад 90% населення проголосували за створення держави. І тепер уже можна казати впевнено, що ніхто цієї державності від України не забере.

Шановне панство! Народ, який створив державу, стає нацією. Однак суверен нації і народ — це різні речі. Суверен нації має значно менше ступенів вільності, ніж народ. Народ може говорити що завгодно, суверен нації — ні. Суверен нації — людина свідомо самообмежена, її слова і дії спрямовані на будівництво своєї держави.

Мушу констатувати, що за 25 років це почуття суверенності всередині суспільства ослабло. Зараз ми накидаємо вину за це на Росію, що вона, мовляв, напала на Україну. Так, справді, напала. Проте й вина української інтелігенції в тому, як складається нинішня ситуація, дуже велика. Зокрема, її члени нашої Академії наук були недостатньо свідомими в тому, що кожен учений має бути передусім до кінця відданим Україні.

Сьогодні йде війна з Росією, ця війна так чи інакше триватиме ще довго. Тому, на мою думку, завданням наукової спільноти є створення патріотичного ядра Академії, яке працювало б на озброєння української армії, оскільки вже зрозуміло, що тільки маючи силу ми зможемо зберегти свою незалежність.

Дехто вважає, що на нас дуже чекають у Європі чи в Росії. Ні. Я переконаний, що маємо самі по собі бути сильними. На мою думку, аграрний сектор і харчова промисловість — це ті основні напрями, в яких Україна може досягнути успіху, щоб стати цікавою для світової економіки й увійти до числа ключових гравців. Багатство України не просто у чорноземі, чорноземи є в багатьох країнах. Багатство України криється в унікальній комбінації родючих земель, розгалуженої мережі річок, які дають таку необхідну вологу, та сприятливих кліматичних умов. Ми маємо тисячолітній досвід народу в сільському господарстві. Зерно,

вирощене на наших землях, має найвищу біологічну цінність. З огляду на це, наша харчова продукція буде бажаною в будь-якій країні. В цьому плані наша Академія і Академія аграрних наук мають працювати якомога тісніше і наполегливіше.

І насамкінець. Я вважаю, що середня 12-річна освіта в Україні має бути патріотичною і обов'язково україномовною. Але ця освіта має бути найвищого ґатунку. Скільки ми говорили, що треба почекати і воно якось само собою станеться. Нічого, як бачимо, само собою не стається. Ми хочемо, щоб у нас усе було, як у Європі. Проте там усі громадяни платять податки, бізнес дотримується чітких правил, церква відокремлена від держави. В Україні, на жаль, все розвивається навпаки. Люди переважно вважають, хай податки сплачує хтось інший, торгівля і бізнес не визнають ніяких

цивілізованих правил, умами суспільства фактично править церква, а наука і освіта стоять десь збоку. От і виходить, що ми живемо у зворотній до світу системі.

Наука є вершиною інтелектуальних досягнень нації. В усі часи сприйняття світом України, як, зрештою, і будь-якої іншої держави, відбувалося і відбуватиметься під девізом — «А чого можна від України навчитися? А що у них є корисного?». І це повинна пам'ятати кожна відповідальна українська влада.

Як сказав імператор Хірохіто, звертаючись до свого народу, коли Японія зазнала ядерного бомбардування і прогнала Другу світову війну: «Я не знаю, що нам тепер робити, отже, будемо вчитися». Бажаю, щоб ми всі почали вчитися, набралися розуму і щоб ми всі нарешті об'єдналися у свідому українську націю.

Слава Україні!